

Forfatter: Brandes, Edvard

Titel: Den Vægelsindede.

Citation: Brandes, Edvard: "Den Vægelsindede.", i Brandes, Edvard: *Holberg og hans Scene*, Gyldendal, 1898, s. 39. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-brandesed_03-shoot-idm140324075193712.pdf (tilgået 24. april 2024)

Anvendt udgave: Holberg og hans Scene

Den Vægelsindede.

I.

Den 23de September 1880.

Holberg har til Hovedperson i dette Stykke valgt en Figur, af hvilken det ældre engelske Repertoire opviser talrige Afskygninger: den lunefulde Kvinde. Det vilde være fristende at antage, at det er selve Shakespeares *Taming of the shrew*, som har været hans umiddelbare Forbillede, særlig fordi han maaske har benyttet dette Skuespils allerførste Scener til *Jeppe paa Bjærget*, Man husker, at Stykket, der handler om, hvordan den lunefulde Kvinde tæmmes, tænkes spillet paa Grevens Slot til Forlystelse for den fordrukne Kedelflicker, hvem man ganske som Jeppe indbilder at være en fornem Herre, der lider af slemme Griller. Holberg, der ud fra de faa vilde Scener hos Shakespeare havde opbygget et mægtigt Karakterbillede, kan muligvis ogsaa have ønsket at benytte Stykkets anden Del. Han har imidlertid, Kvindehader og 40 Menneskeforagter som han var, ikke villet tro paa, at den vægelsindede Kvinde lod sig forbedre saa ledes som Englænderne (Beaumont og Fletcher, Shakespeare, Congreve) mente. Han har ikke ladet hende mødes med tilsyneladende Ydmyghed, der bagefter viser sig som mandig Overlegenhed, eller med kold Forstandighed, der søndrer alle hendes vilde Indfald, eller med hidsig Elskov, der afvæbner hendes hjærteløse Plagerier — han har gjort hende uforanderlig fra Begyndelsen til Slutningen, paavirkelig i sit Humør, men ingenlunde forbederlig i sine Fejl, altid lige uberegnelig, dog ikke helt uden Elskværdighed. Thi den gamle Pebersvend har betragtet den ustadige Kvindesjæl med et overlegent Smil. Uden at være galant overfor det smukke Køn synes han at fornøje sig over dets kuriøse Maade at te sig paa.

Den Vægelsindedes Rolle forlanger først og fremmest en Behandling, der bevæger sig i meget fine Overgange. Man kan let vække Latter ved bratte Fald fra Glæde til ondt Lune, men Fremstillingen bliver ulige interessantere, hvis Stemningerne afløser hinanden paa en Maade, som forklarer deres Tilblivelse. Man maa ikke gøre Lucretia altfor ustyrlig; der bør være nogen Fornuft i Galskaben. Jo mere naturligt Lunet synes, des lystigere er Stykket. Lucretia er i godt Humør, da Eraste kommer og forstyrrer hende med sin Sparlagensprædiken; 41 hvad er rimeligere end at hun, efter at have jaget ham bort, bliver ærgerlig over hans Opførsel og lader sit daarlige Lune gaa ud over den intetanende Apicius? Lucretia modtager et Kærlighedsbrev fra Petronius, og som forliebte Folk pleier, finder hun hans Udgydelser yderst indtagende, indtil Pernilles Kritik slaar hende koldt Vand i Blodet: Fremstillerinden maa læmpeligt antyde, hvorledes Forandringen i Lucretias Opfattelse foregaar; thi en Kvinde behøver ikke at være saa særdeles vægelsindet for at tabe sin Smule Beundring overfor en Elsker, der latterliggøres.

Fru Eckardt, der med stor Iver har kastet sig over en hendes Talent fremmed Opgave, deler Rollen i altfor mange Brudstykker. Hun benytter for meget ydre Midler: Lucretia antyder for Eksempel sit daarlige Humør ved at trække et sort Slør over sit Hoved. Hendes Ansigt skulde snarere vise os de vekslende Stemninger. Ved den ene Akts Slutning gaar hun paa Visit, klædt med den yderste Tarvelighed, men vender tilbage fra Besøget i en anden, meget elegant Dragt. Hvorledes kan hun skifte Klæder hos de Fremmede samtidigt med at hun skifter Humør? Fru Eckardt vil antyde Karakterens Urimelighed, derfor lader hun alle Afskygninger staa saa stærkt mod hinanden. Den modsatte Fremgangsmaade maatte blive interessantere og give Anledning til en bedre Karakteristik. Det er iøvrigt en Fejl ved Iscenesættelsen, 42 at Petronius og Lucretia ved Stykkets Slutning trækker sig tilbage til Scenens Baggrund, saa at Tilskuerne ikke faar Lejlighed til at se hendes, Hovedpersonens, Minespil, medens Pedanten gør hende sin Kur.

Den Vægelsindede spilles uden synderligt Liv: Stykket er en Farce, hvorfor da prædike til Aftensang? Hr. Kolling er som Henrik i det ham fremmede Fag saa stiv, at man formelig hører det knække i alle Led, hvergang han bevæger sig, og Ordene falder fra hans Læber haarde og tunge som Kampesten. Denne Rolles Udførelse kan let blive skæbnsvanger for Stykkets Lystighed, fordi dette hører til Holbergs svagere. Man trættes, naar man hvert femte Minut faar ny Forbavselse over og ny Forklaring af den Vægelsindedes ingenlunde mærkværdige Karakter. Som om man ikke kunde forstaa en Kvindes Vægelsindethed uden at ty til Djævl, Safter eller Vædsker som mulige Forklaringsgrunde!

Man mærker ved Opførelsen af *Den Vægelsindede*, at ingen sagkyndig Mand har ledet Fremstillingen ind i en bestemt Takt. Enhver spiller for sig. Hr. O. Poulsen tænker ikke paa at underordne sin Lystighed, der er noget støjende og bred, under Forestillingens hele Stil og at bringe sin Levemand i Overensstemmelse med Broderens tørt fremstillede Særling. De to Personer synes at tilhøre to forskellige Tidsaldre. Muligvis havde 43 Helheden vundet ved, at Apicius var tilfaldet Hr. E. Poulsen, medens Olaf Poulsen havde overtaget en af Stykkets andre komiske Roller. Hr. Rosenkilde er til Modsætning meget afdæmpet og moderat i sit Spil som

Petronius; den pudsige Serenadescene falder særdeles morsom. Med Hensyn til Indstuderingen turde man vel endnu anke over, at de tvende Tjenere ikke er skabte i større Lighed med Herrernes Karakter. Man forlanger, at Apicius's Tjener skal være en rund og trivelig Person, der faar sin Del af den gode Mad og det lystige Humør, og at Erastes Lakaj ligeledes ved sin Optræden genkalder sin Herres Væsen og Egenskaber.

II.

Den 25de Marts 1892.

Kun én Skuespillerinde har haft Magt til at holde Holbergs *Den Vægelsindede* i længere Tid paa Repertoiret. Ikke Holbergs egen Yndling blandt hans første Teaters Damer, den kønne og livlige Madame Montaigu. Man véd af hans Optegnelser, at trods den gode Udførelse forsvandt Stykket hurtigt overfor Publikums Mishag. Holberg skrev det da helt om og forbedrede det: vi har baade den ældste Form og den yngre bevaret. 44 Holberg tilvejebragte mere Sammenhæng mellem de løse Scener, hvoraf Stykket bestaar; i den ældste Udgave forekommer saaledes Petronius kun i første Akt, medens hans Serenade i anden Akts Slutning er tillagt en fremmed Kavalier. Dog Holberg rettede ikke paa selve Hovedpersonen, og han gav ingen dramatisk Forklaring af de mange Luner. Maaske er *Den Vægelsindede* Holbergs første Stykke, meget taler herfor, og maaske udøste han i dette sin Harme over de Skuffelser, en eller anden ung Kvinde havde ladet ham lide. Men maaske tilstræbte han kun et Modbillede til Molières *Misanthrop*, med hvilket man ikke med Urette har sammenlignet *Den Vægelsindede*.

Desværre, den danske Célimène er kun lidet interessant mod den franske, der i sit stolte Koketteri undertvinger selv den menneskefjendske og ærlige Alcestes Hjærte. Hvor drøj og hvor barnlig forekommer ikke Holbergs Skæmt mod den modne og dybsindige Lære, som *Misanthropen* rummer! Medens hint Molièreske Drama om den straalende og fortryllende Kokette, der tildrager den melankolske fyrretyveaarige Mand, eksperimenterer med hans grænseløse Forelskelse, føler sig sejrstryggere ved ogsaa at vide denne fra alle andre forskellige Bejler undertvunget og endelig bortviser ham med den koldeste Dydsmine — medens hin Kamp endnu kendes mangesteds den Dag idag, er den stakkels Lucretias Vægelsindethed os i Hjærtet 45 ganske ligegyldig. Om en Dame har syv Sind i samme Time, synes os ikke værd at moralisere over. For den komiske Virknings Skyld overdriver Holberg desuden de hastige Overgange og forklarer dem kun som en ren Temperamentssag. De smaa Fortrædeligheder, hvori Lucretias Foranderlighed bringer Stykkets andre Personer, interesserer os ikke heller. Stykket er smaat tænkt og barnagtigt udført.

Det savner dog ikke Lystighed i enkelte Scener. Desuden behager nutildags selve Tidskoloriten. Naar Apicius, Gourmanden, leverer den lange Beskrivelse af de nydte kulinariske Herligheder, morer vi os over de snurrige Ord i Retternes Betegnelse, den *syvre Vin*, de *krused* Geder. Overhovedet er denne Monolog det mest Levende i Stykket ved Siden af selve Lucretias Figur.

Som sagt kun én Skuespillerinde, nemlig Fru Heiberg, har skænket Holbergs gamle Stykke Sceneheld. I forrige Aarhundrede gik det helt ilde med *Den Vægelsindede*. Det optoges først 1758 paa Repertoiret og opførtes i Løbet af 12 Aar kun seks Gange. Vi véd, at Jfr. Bøttger spillede Titelrollen i 1769, (ikke som Hr. O. Zinck fejlagtigt angiver i sin Holberg-Statistik først 1773 i overhovedet er hans Rollebesætning til *Den Vægelsindede* ikke korrekt), men sandsynligvis har denne statelige og affekterte, stive og kolde Skønhed ikke passet til det Kamæleonsagtige i Rollen. Madam Knudsen 46 faar dernæst Rollen 1780 og spiller den kun to Gange med syv Aars Mellemrum mellem Forestillingerne; 1806 overtages den af Jomfru Olsen, der optræder to Gange i Stykket med ti Aars Mellemrum. Endnu opføres Stykket én Gang 1817: ialt elleve Gange paa det kgl. Teater, inden Fru Heiberg bemægtiger sig Hovedrollen den 14de Februar 1850 og holder Stykket paa Repertoiret indtil sin Bortgang fra Scenen med 44 Forestillinger i femten Aar.

Den Opfattelse, hvormed Fru Heiberg spillede Rollen, kan maaske kortest udtrykkes saaledes: hun gav den vægelsindede Dame Ret. Hun var vant til at spille saadan en smuk Dame, der blev Midtpunkt for mange Mænds Tanker og som stod overlegen overfor den almindelige Forelskelse, den eneste Uberørte mellem mange Forvirrede.

Hun gjorde ganske sikkert Lucretia komisk, dog ikke mer end klædeligt, men Fru Heiberg lod hende aldrig miste sin Overlegenhed overfor Pedanteriet eller den bornerte Fornemhed hos Eraste eller den glade Middagsselskabelighed hos Apicius. Allermindst naturligvis overfor Tjenestefolkene: Lucretia tumlede Pernille og Henrik, saa det havde Skik, og Fru Heibergs *Slidder*, *Sladder*, *Henrik* — med *i*'et i *Slidder* og *a*'et i *Sladder* langt udtrykket — var berømt og bestandigt anført over den hele By. Hun betonedede Replikkerne med en særegen spids og underfundig Energi og brystede sig samtidig som 47 en Skønhedens og Forfængelighedens skinnende Paafugl blandt Stykkets øvrige Graaspurve og Spidslærker. Hvis Vægelsindethed var en Dødsynd,

gjorde Fru Heiberg den højst undskyldelig, fordi den vakte en beundrende Sympati for den kvindelige Elskværdigheds Uudtømmelighed.

Med megen Interesse kunde man imødesee Fru Blochs Fremstilling, sikker som man er paa hendes Talent og Kløgt. Den unge Skuespillerinde viste ved den første Forestilling en stærk Nervøsitet, der gjorde Spillet uroligt og ubehersket. Fru Bloch forstaaer, som meget faa ved Teatret, at give Ordene Vægt og Farve; hendes Tonefald kan rumme den fineste Stemning, og hendes Pavser kan forberede og fortælle mere end mange Ord. Hun besidder en bevidst Ævne til med sit Blik, et agtpaaagivende, tilsyneladende frejdigt men intet røbende Blik, og med sit Smil, et lige antydet, malitøst ligesom bristefærdigt Smil at skænke selv tomme og farveløse Repliker Glans og underforstaaet Mening. Hun opsøger desuden med en sand Kunstnerindes Flid de naturlige og dog nye Betoninger, nøjes ikke med den konventionelle Besked. Selvfølgelig kom disse Egenskaber hende til Gode i Lucretias hverken lette eller taknemlige Rolle. Men hun var ikke helt sig selv: hun hvilede ikke i Ordene, hun søndrede ikke Sætningerne, bemægtigede sig ikke Scenen og Situationerne som en Herskerinde. Der blev ikke stille nok i Teatret, naar hun talte, og Fru Bloch kender jo af Erfaring det smigrende Dødsstille, som en enkelt Replik, nøjagtigt afstemt, kan frembringe. Utvivlsomt var hendes Spil vel gennemtænkt, pudsigt i Overgangene fra Latter til Graad, og klædeligt for hendes elegante Person, men der manglede endnu den overlegne Given sig hen, som senere Opførelser kan bringe.

I den ny Rollebesætning havde Hr. Poul Nielsen faaet en anselig Opgave, Tjeneren Henrik. Hr. Nielsen syntes ikke tydelig nok i sin Opfattelse. Henrik er en onskabsfuld Knægt, der morer sig kosteligt over sin Frues Unoder. Hr. Nielsen holdt ham i Halvlys, lod ham le mere dumt end listigt. Og hvorfor vovede ikke Hr. Nielsen en veritabel Kopi af Fru Blochs Lucretia, saaledes som Rollen foreskriver? Selv Kokkepigen kan ikke have fundet hans Imitation slaaende. Meget prisværdig, ja mønsterværdig er Hr. Nielsens klare og naturlige Tale. Overfor denne syntes to Debutanter, Hr. Guldbrandsens og Frk. Sigrid Andersens tarvelige Diktion endnu mere upassende i et Holbergsk Skuespil. Hvorfor mon Frk. Andersen forceres frem i Pernilleroller, til hvilke hun mangler al Charme?

Adskillige Roller var iøvrigt i kendte Hænder. Apicius spilles nu som før af Hr. Olaf Poulsen med uforligneligt Humør, men næppe med den ungdommelige Libertinerflothed, hvorover Rollen er støbt. Dog ingen kan spille Holberg med den Natur og den Pragt som han. Hvorfor Fruerne Emma Nielsen og Sinding ikke havde byttet Roller, maa Himlen vide. Hvem vil tro, at den saare skønne Fru Nielsen »ikke har været paa Moden i mange Aar«, og vilde Fru Sinding ikke passet bedre til den indgetogne end til den letsindige Pige?

Med Urette bevares i Iscenesættelsen det gamle Teaterspil, hvor Henrik og Pernille banker Apicius med Kosterkafter og driver ham paa Flugt ned ad Gaden. Derved bliver de følgende Repliker meningsløse. Apicius skal trænge ind i Bodden efter Lucretia, og kun derfra skal Tjenestefolkene fortrænge ham, men uden saadanne Haandgribeligheder, hvorfra de selv et Minut efter vil afholde Lucretia.